

Історичний нарис = Historical essay = Исторический очерк

Ukr Neurosurg J. 2020;26(4):61-64
doi: 10.25305/unj.213024

Перегортаючи сторінки пам'яті. Про зустрічі з Андрієм Петровичем Ромодановим

Лісяний М.І.

Відділ нейроімунології,
Інститут нейрохірургії ім. акад.
А.П. Ромоданова НАМН України,
Київ, Україна

Надійшла до редакції 29.09.2020
Прийнята до публікації 02.10.2020

Адреса для листування:

Лісяний Микола Іванович,
Відділ нейроімунології, Інститут
нейрохірургії ім. акад. А.П.
Ромоданова, вул. Платона
Майбороди, 32, Київ, 04050, Україна,
e-mail: nimun.neuro@gmail.com

Минуло понад 27 років як не стало Андрія Петровича Ромоданова. Цього року ми відзначаємо 100-річчя від дня його народження.

Не так багато залишилося людей, які довго працювали разом з ним та близько його знали, тому спогади про життя та діяльність Андрія Петровича не лише цікаві, а й важливі для нинішнього та майбутніх поколінь.

Наукова та практична діяльність Андрія Петровича була присвячена нейрохірургії, неврології, патоморфології, нейротравмі, нейротрансплантації, онкології та хіміотерапії, ендovasкулярній нейрохірургії та іншим питанням.

Життя і діяльність академіка Ромоданова, його видатні організаторські здібності, великий хірургічний та лікарський професіоналізм, людяність і доступність, активна громадська позиція зберігатимуться в нашій пам'яті та слугуватимуть прикладом для наслідування.

Ключові слова: Андрій Петрович Ромоданов

Turning the pages of memory. About meetings with Andrii P. Romodanov

Mykola I. Lisiany

Neuroimmunology Department,
Romodanov Neurosurgery Institute,
Kyiv, Ukraine

Received: 29 September 2020
Accepted: 02 October 2020

Address for correspondence:

Mykola I. Lisiany, Neuroimmunology
Department, Romodanov
Neurosurgery Institute, 32 Platona
Mayborody st., Kyiv, 04050, Ukraine,
e-mail: nimun.neuro@gmail.com

It has been more than 25 years since Andrii P. Romodanov passed away and this year we are celebrating the 100th anniversary of his birth.

There are not many people left today who worked with him for a long time and knew him closely, and therefore, in my opinion, memories of Andrii Romodanov's life and work are important for the present and future generations of neurosurgery.

They were devoted to various issues of neurosurgery, neurology, pathomorphology, neurotrauma, neurotransplantation, oncology and chemotherapy, endovascular neurosurgery, and other issues.

The life and work of Academician Romodanov, his outstanding organizational skills, great surgical and medical professionalism, humanity and accessibility, active social position will be kept in our memory and serve as an example to follow.

Key words: Andrii P. Romodanov

Перелистывая страницы памяти. О встречах с Андреем Петровичем Ромодановым

Лисяный Н.И.

Отдел нейроиммунологии, Институт
нейрохирургии им. акад. А.П.
Ромоданова НАМН Украины, Киев,
Украина

Поступила в редакцию 29.09.2020
Принята к публикации 02.10.2020

Адрес для переписки:

Лисяный Николай Иванович,
Отдел нейроиммунологии,
Институт нейрохирургии им. акад.
А.П. Ромоданова, ул. Платона
Майбороды, 32, Киев, 04050,
Украина, e-mail: nimun.neuro@
gmail.com

Прошло более 27 лет как не стало Андрея Петровича Ромоданова. В этом году мы отмечаем 100-летие со дня его рождения.

Не так много осталось людей, которые долго работали вместе с ним и близко его знали, поэтому воспоминания о жизни и деятельности Андрея Петровича не только интересны, но и важны для нынешнего и будущих поколений.

Научная и практическая деятельность Андрея Петровича была посвящена нейрохирургии, неврологии, патоморфологии, нейротравме, нейротрансплантации, онкологии и химиотерапии, эндovasкулярной нейрохирургии и другим вопросам.

Жизнь и деятельность академика Ромоданова, его выдающиеся организаторские способности, большой хирургический и врачебный профессионализм, человечность и доступность, активная общественная позиция будут храниться в нашей памяти и служить примером для подражания.

Ключевые слова: Андрей Петрович Ромоданов

Copyright © 2020 Mykola I. Lisiany

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Минуло понад 27 років як не стало Андрія Петровича Ромоданова. Цього року ми відзначаємо 100-річчя від дня його народження. Не так багато залишилося людей, які довго працювали разом з ним та близько його знали, тому, на мою думку, спогади про життя та діяльність Андрія Петровича не лише цікаві, а й важливі для нинішнього та майбутніх поколінь.

Про академіка Ромоданова написано багато книг і статей, знято кінофільми, які показують його як багатогранну особистість, видатного нейрохірурга, успішного директора інституту, академіка АМН СРСР, Героя Соціалістичної праці, депутата Верховної Ради СРСР. Для вшанування його пам'яті багато зусиль доклали учень – академік НАМН України В.І Цимбалюк, котрий зібрав дані щодо життєвого шляху та діяльності Андрія Петровича. Здавалося, що ще можна додати до написаного, які ще риси характеру можна відзначити.

Незважаючи на те, що вже багато років академіка Ромоданова немає серед нас, часто ловлю себе на думці, а як би зробив він або що сказав би в цій ситуації. Згадую зустрічі з Андрієм Петровичем, враження від спілкування з ним. Таких вражень дуже багато, оскільки я протягом майже 10 років зустрічався з ним практично кожного дня, будучи головою профкому інституту та керівником наукового відділу. Деякі спогади, на мою думку, є цікавими та повчальними, особливо для осіб, які не знали особисто цю людину.

Моє перше знайомство з Андрієм Петровичем відбулося влітку 1983 року, коли він був на вершині слави. Коли я йшов на співбесіду з ним, то думав, що така людина має поводитися зарозуміло. Однак коли я зайшов до кабінету, він піднявся мені на зустріч, простяг руку, привітливо посміхнувся і сказав: "Сідайте і розкажіть мені про себе". Мій "переляк" зник. Під час розповіді про свою наукову біографію він мене зупинив та запитав, чи знаю я імунолога академіка Р.В. Петрова, на що я відповів, що знаю його особисто, оскільки з відділом, очолюваним ним в Інституті імунології, я багато років працював і товаришував з його співробітниками. Андрій Петрович сказав, що Р.В. Петров декілька разів при зустрічах на сесіях Академії медичних наук радив йому відкрити в інституті лабораторію з вивчення імунології центральної нервової системи, тому він шукає людину в Києві, яка могла б очолити таку лабораторію. Коли я сказав, що захистив докторську дисертацію у 33 роки, Андрій Петрович спитав, чи не перешкоджає хто-небудь мені працювати над дисертацією. Я відповів, що працював в Інституті вдосконалення лікарів у центральній лабораторії (ЦНІЛ) і особливих перешкод для роботи не було та додав "хай би хтось спробував мені перешкодити". Ця фраза викликала в нього посмішку і традиційне "ну і ну". Він сказав: "У Вас мабуть твердий характер або Ви занадто самовпевнені". Після бесіди запропонував мені перейти на роботу в інститут, але замість посади завідувача лабораторії через відсутність у штаті інституту такої посади тимчасово обійняти посаду старшого наукового співробітника. Лише через два роки було створено лабораторію імунології та посаду завідувача, яку я обійняв.

Працюючи в інституті, я одразу помітив, з якою повагою співробітники ставляться до Андрія Петровича. Будь-які, навіть незначні питання вирішували в його кабінеті. Він прислухався до думки співробітників, більше того радився з ними. Коли я почав працювати в інституті, мене дивувало, що він інколи збирав у кабінеті 3–6 професорів чи провідних співробітників і говорив: "За тиждень відбудеться сесія АМН, я планую виступити з доповіддю на цій сесії. Я прочитаю її, а ви прокоментуйте та скажіть, на які питання потрібно звернути увагу". Таке обговорення могло тривати досить довго, але завжди Андрій Петрович дякував за допомогу і потім розповідав, як його виступ сприйняли на сесії академії.

Він практикував спільні обговорення з участю виконавців тем, присвячених проблемам нейрохірургії, неврології, патоморфології, нейротравмі, нейротрансплантації, онкології та хіміотерапії, ендovasкулярній нейрохірургії тощо. Мені запам'яталися два випадки, які свідчать про його характер, доброзичливе ставлення до співробітників та певну іронічність. Так, при обговоренні питання про можливість впровадження в роботу відділу патоморфології методу авторадіографії і виконавців цих досліджень одна професорка віком понад 60 років запропонувала свою кандидатуру і сказала, що вона може працювати вдень та вночі, якщо потрібно. Андрій Петрович відповів приблизно так: "Мадам, подивіться на себе в дзеркало і заспокойтеся, не спати вночі та наносити на препарат емульсію чи ізотопи – це справа для молодих та неодружених". Усі розсміялись і запропонували ці дослідження двом молодим співробітникам. Я досить часто згадую цю фразу і думаю про себе та деяких своїх колег і друзів "подивися на себе в дзеркало, що ти ще можеш, який з тебе нині...". Ця крилата фраза може декому не сподобатися. Кожна людина має право думати і діяти так, як вважає за потрібне, але думка Андрія Петровича про критичне ставлення до себе є слушною. Інший випадок. Під час обговорення роботи одного із відділень інституту на запитання

Ромоданова, чому використовують стару методику оперативного втручання, завідувач клініки відповів, що він уже 30 років користується цим методом. Андрій Петрович розповів анекдот про те, як новий диригент на репетиції симфонічного оркестру сказав першій скрипці, що той бере не ту ноту, а скрипаль відповів, що він все життя грає так. Тоді диригент сказав: "Ви все життя грали неправильно, а тепер будете грати по-іншому". Цей анекдот "про неправильну ноту" свідчить про те, що академік Ромоданов був відкритий до всього нового та намагався впроваджувати це в інституті, робив зауваження м'яко, коректно, без погроз і люди це розуміли.

Андрій Петрович міг бути суворим і вимогливим щодо трудової дисципліни, порядку, ставлення до службових обов'язків. Мені як голові профкому доводилось брати участь у засіданнях, на яких обговорювали порушення в роботі господарської частини, гаража і діагностичних відділень. Деяких працівників звільняли за певні порушення. Мені директор дорікав, що профком погано працює. Якщо краще працювати в профгрупах відділень, то тоді не буде таких порушень.

Академік Ромоданов був не лише директором, а і хорошим другом для багатьох співробітників інституту. Пригадую випадок, коли помер головний хірург інституту М.П. Гук. Приблизно через місяць після його смерті Андрій Петрович визвав мене та запропонував разом провідати дружину Миколи Петровича. Ми купили квіти і разом з її сином О.М. Гуком поїхали в гості. Андрій Петрович багато говорив хорошого про Миколу Петровича, розповів про випадки зі спільної роботи і запропонував, якщо в неї чи сина будуть якісь проблеми, то безпосередньо до нього звертатися. Це був не поодинокий випадок. Наприклад, коли проф. Т.М. Сергієнко лежав у нас в реанімації, ми декілька разів з директором його відвідували, а Андрій Петрович щоденно брав участь в обходах у відділенні реанімації. Багато співробітників зверталися до нього по допомогу з різних питань. Так, будучи авторитетною в Україні людиною, він домігся будівництва трьох житлових кооперативів для співробітників, виділення двох садових ділянок під дачі. Я знаю приклади, коли він допоміг дітям співробітників вступити до медичних училищ та медичних інститутів, купити дорогі автомобілі "Волга" і "Лада". Він віддавав перевагу при розподілі машин, дач та квартир нейрохірургам, оскільки у нейрохірурга нелегка робота і насамперед йому потрібні кращі умови.

Аналізуючи сьогодні роботу Андрія Петровича як директора, можна відзначити як мінімум три характерні особливості. По-перше, він, будучи прогресивною людиною, намагався впровадити в інституті все нове, передове. Ще до мого приходу на роботу в інститут були створені лабораторії електронної мікроскопії, культури нервових клітин, радіонуклідної діагностики, які були єдиними в клінічних нейрохірургічних установах Радянського Союзу. Пізніше була створена лабораторія нейроімунології. Коли ми з ним обговорювали назву лабораторії, я запропонував скромну назву "лабораторія імунології". Він відповів, що скоро такі лабораторії будуть у кожному інституті та лікарні і потрібно щось близьке до нейрохірургії. Андрій Петрович спитав, який нині модний напрям в

імунологічній науці, я відповів: "Нейропсихоімунологія та нейроімунологія. Понад 10 журналів у світі присвячені цим проблемам". Відповідь була у стилі Андрія Петровича: "Психів" нам не треба і своїх вистачає, а давайте назвемо "лабораторія нейроімунології". Під час директорства А.П. Ромоданова розширено відділ біохімії до трьох самостійних лабораторій, відкрито відділення нейрофізіології, ендovasкулярних втручань, нейрореабілітації з фізіотерапією, функціональної нейрохірургії та інші.

Андрій Петрович був великим будівельником, за часи його директорства було побудовано лабораторний та 5-й клінічний корпуси, почалося будівництво нової поліклініки та пансіонату для хворих, а це без відповідного авторитету та особистих зв'язків з Кабінетом Міністрів і ЦК компартії України та СРСР у ті часи було не можливо зробити.

По-друге, Андрій Петрович намагався для вирішення будь-якої клінічної чи наукової проблеми створити невеликі тимчасові наукові групи (колективи) зі співробітників різних спеціальностей. Так, було створено групи з вивчення патогенезу черепно-мозкової травми, ендovasкулярних втручань, нейротрансплантації, вивчення впливу аварії на Чорнобильській АЕС (ЧАЕС) на нервову систему тощо. Наукові дослідження тимчасові групи проводили під безпосереднім керівництвом Андрія Петровича, за єдиним узгодженим планом. Це давало змогу швидко отримати результати і не спричинило спротив керівників лабораторій.

Третя особливість його організаторських властивостей виявилася після аварії на ЧАЕС, коли ще не було повного уявлення про дію радіації на організм і особливо на центральну нервову систему. Координаційного наукового центру з вивчення медичних проблем аварії на ЧАЕС не було, Інститут радіаційної медицини лише починав працювати, а в Інститут нейрохірургії в 1986–1988 рр. почали звертатися по медичну допомогу багато молодих ліквідаторів з різними нервово-психічними розладами та симптомами. З ініціативи Андрія Петровича була створена тимчасова група під керівництвом професорів О.Р. Віницького та М.І. Лісяного, яка почала вивчати дію малих доз опромінення на нервову систему. На запитання колег, навіщо в інституті займатися цією проблемою, це ж не нейрохірургічне завдання і можливе опромінення співробітників, а ми всі тоді боялись опромінення, академік Ромоданов відповів: "А хто, як не ми, в Україні чи Києві може вирішити це питання, у нас є віварій, потужні лабораторії та висококваліфіковані спеціалісти різного фаху. Ви працюйте і не бійтесь, якщо потрібно, то я відповім "за все". Було проведено експериментальні та клінічні дослідження, результати яких опубліковано в першій у СРСР монографії на тему опромінення центральної нервової системи під назвою "Пострадіаційна енцефалопатія", що спричинило шалену критику радіобіологів, особливо із установ Москви, які традиційно вважали, що мозок є дуже резистентним до опромінення. Про результати цієї роботи Андрій Петрович доповів на засіданнях НАН і АМН України і АМН СРСР. Співробітники інституту багато разів виступали на різних конференціях з питань аварії на ЧАЕС, було захищено декілька дисертацій на цю тему. Минуло 10 років і наші результати підтвердили інші дослідники.

З часом усі погодилися з думкою, що центральна нервова система чутлива до дій опромінення. Нині багато науково-практичних установ в Україні та Японії продовжують вивчати цю тематику. Цей приклад показує якою далекоглядною, а можливо, і мужньою людиною був академік Ромоданов. Він був першопрохідцем і, можливо, якби не його підтримка та організаторські здібності досі говорили б лише про "радіофобію" і нічого не зробили для вивчення дії опромінення на центральну нервову систему.

Андрій Петрович завжди підтримував проведення фундаментальних досліджень в інституті та не розумів керівників інститутів, які закривали віварії. Де і як вони проводили фундаментальні роботи, якщо експериментальних робіт немає в установі. Це не науково-дослідний інститут, а проста лікарня. В нашому інституті з його ініціативи віварій назвали "клінікою експериментальних тварин" і приєднали до лабораторії експериментальної нейрохірургії.

Академіку Ромоданову були притаманні великі організаційні здібності, які поєднувалися з інтелігентністю, людяністю і доступністю, незважаючи на великі посади. Одного разу на початку своєї роботи в інституті я понад годину просидів під кабінетом директора, де були якісь відвідувачі. Будучи в хороших з ним стосунках, порадив повісити на дверях графік прийому відвідувачів та співробітників, як, наприклад, в Інституті вдосконалення лікарів, де я раніше працював. Він на мене здивовано подивився і сказав, що я не правий. Якщо людина приїхала на прийом, наприклад, із "Мокрокалігівки" (це слово він часто використовував) за 200–300 км від Києва, то її обов'язково слід прийняти та допомогти, незважаючи на час. Я з ним відразу не погодився, але з часом зрозумів, що він правий. І при інших керівниках установи – академіках Ю.П. Зозулі та Є.Г. Педаченкові на дверях кабінету директора був відсутній графік прийому відвідувачів. Це, на мою думку, добре, хоча трохи ускладнює роботу директора.

Андрій Петрович дав багато порад, як діяти в тому чи тому випадку мені та іншим людям. Пригадую, на початку моєї роботи в інституті потрібно було в Міністерство охорони здоров'я віднести заявку на додаткове фінансування нової наукової теми з імунології черепно-мозкової травми. Я побоювався, що нам відмовлять, бо хто я такий, щоб просити нове фінансування і сказав про це директору. Він відповів: "Не потрібно боятися, Ви ж доктор медичних

наук, професор, перспективний молодий вчений, у МОЗ працюють чиновники, в кращому випадку – кандидати наук, які Вам просто заздять, що Ви вже доктор наук. Везіть і спробуйте відстояти заявку, хоча це не просто". Коли я привіз заявку в МОЗ у відділ науки, мене 2 години змусили чекати під дверима кабінету, куди заходили різні люди. Сам керівник виходив із кабінету і просив мене почекати ще декілька хвилин. Потрапивши в кабінет, я сказав, що привіз заявку на додаткове фінансування, мені показали на товсту папку, де лежали подібні матеріали і запропонували покласти заявку в папку, а комісія її вивчить і дасть відповідь. Я трохи психанув і сказав: "Я 2 години чекав у прийомній і прошу, щоб мене, доктора медичних наук, вислухали з приводу майбутньої роботи хоча б 5 хвилин, що так чинити не дуже справедливо". Наша розмова тривала понад 30 хвилин, спершу – про заявку, потім – про імунологію та імунодефіцити. Запропонував йому чи його знайомим за потреби обстежитися у нас в лабораторії. По закінченні розмови в лівому куті заявки було написано "затверджую" та поставлено підпис. Так було отримане додаткове трирічне фінансування на розвиток лабораторії нейроімунології. Коли я вийшов із кабінету, з вдячністю згадав пораду Андрія Петровича.

Коли академіку Ромоданову виповнилося 70 років, невідомо яким чином про це дізналися не лише в СРСР, а і за кордоном. На святкування цієї події приїхало багато нейрохірургів з Європи, США, Росії, відомі діячі та вітчизняні вчені. Привітали ювіляра спершу в інституті. Ввечері в ресторані на Львівській площі були присутні понад 200 осіб, що свідчило про міжнародне визнання роботи і досягнень Андрія Петровича та повагу до нього не лише в Україні, а й у світі.

Останні 2 роки життя Андрія Петровича "діставали" легкі недуги, пов'язані з больовими поперековими синдромами. Він мужньо тримався, приховував недугу і на поради щодо всебічного обстеження відповідав, що він це зробить, але не сьогодні, бо в нього багато роботи, в нього все добре, а це незначні вікові зміни в спині, це дрібниці, але, на жаль, це виявилось не так.

Постать Андрія Петровича, його велич і авторитет, видатні організаторські здібності, великий хірургічний та лікарський професіоналізм, людяність і доступність, активна громадська позиція зберігатимуться в нашій пам'яті та слугуватимуть прикладом для наслідування.